

דרשת שבת שזבה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו שב"ק פ' וילך תשע"ג לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תשכ"ג

וביתר ביאור, כי משה ידע טוב העולם הזה ביותר מכל ישראל. שהרי מנעוריו נתגדל בבית המלך במצרים, הוא ראה כל תענוגי ושעשועי המלך יותר מכל אחד. ושוב כשברח ממצרים למדין, הרי הסתובב עד לשמונים שנה רק בין גויי הארץ, עד שנבחר להיות מלך במדינת כוש עד היותו בן ששים ושבע שנים (ילקוט שמות קסח). והוא היה היחידי שעלה לשמים, וראה גדול יקר תפארת המלך מלכי המלכים, ואוצרות העולם הבא, אשר יפה בה שעה אחת קורת רוח מכל חיי העולם הזה, על כן כאשר משה השמיע לישראל, כי הברכה הוא רק אשר תשמעו אל מצות ה', וההיפוך מזה היא קללה, היו דבריו עושה רושם רב על ישראל. וזהו ראה אנכי, תתבוננו ותסתכלו עלי, מי הוא המדבר אליכם, אדם המכיר הן טוב עולם הזה והן טוב העולם הבא, ויכולים אתם לסמוך על דברי, כי הברכה היא אשר תשמעו אל מצות ה'.

וכאשר השלים כעת משה את ימי חייו, נתקרבו אליו כל הימים שעברו עליו, וכמו שכתב באור החיים הק' על הפסוק ויקרבו ימי ישראל למות (בראשית מז-כט), שבכל נשמה יש ניצוצות רבות, וכפי מספר הניצוצות כך מספר ימי חייו, ובכל יום יש לתקן ניצוץ אחד, והיום שאין עושה בו מצוה נשאר פגום הניצוץ ההוא שהוא כנגד היום ההוא. וכשמגיע קץ האדם, יתוספו בו כל חלקי הנפש מכל ימי חייו שעשו ממנו דבר יום ביומו, וזהו ויקרבו ימי ישראל למות, שנתקרבו אצלו חלקי הנשמה שעלו ממנו דבר יום ביומו, על דרך תוסף רוחם יגועון (תהלים קד-כט), והרגיש יעקב התוספות המרובה, כי באו ימי השילום ע"ש בארוכה.

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל, ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, לא אוכל עוד לצאת ולבוא וגו' (לא-א). וברש"י היום מלאו ימי ושנותי וכו' (סוטה יג) ע"כ. ובמדרש תנחומא (א) אין וילך אלא לשון תוכחה שנאמר (תהלים מז-ט) לכו חזו מפעלות אלקים ע"כ.

ונראה על מה שפירש באור החיים הק', ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעון וגו' (יא-כ). דלפי שבא להבחירם בעולם העליון, ולהמאיס כל טובות עולם הזה, וכדי שיתאמתו אצלם הדברים, צריך שהמוכיח יהיה בו שני ענינים, אחד שיכיר הכרה חושיית בטוב העליון, והשני שהשיג השגת טוב עולם הזה וקניניו, כי אם המוכיח יהיה מושלל מקניני עולם הזה לא יאמנו דבריו למשיגי טובת עולם הזה, כי יאמרו אין אומרים למי שלא ראה יבא ויגיד, שאם היה טועם טעמי הנאות גדולת העולם הזה וקניניו ותענוגיו לא היה ממאיסו ובוחר בזולתו, ובוה לא יטו אזנם לקבל דבריו. גם הבא להפליג בטוב עולם הבא, לא יוצדקו ולא יאמנו דבריו לשכל הטבעי כל שהוא עצמו אין דבריו אלא מפי האמונה, והוא לא ראה ולא ידע. ולזה אמר משה, ראה אנכי, פירוש אלי תראו ותצדיקו ותשכילו להצדיק הדברים, כי הוא השיג להכיר טוב עולם הזה, כי היה גדול מאוד וגבור (קהלת רבה ב-ב), ומלך (תנחומא קרח ג), ועשיר גדול כאומרם ז"ל (נדרים לח), גם בטוב העליון הכיר, כי עלה שמים וטעם טעם עליון, ואחר שהשיג הכרה חושיית הכרת שני דברים והשגתם, אמר להם הדברים האמורים בענין עכל"ק.

וכאשר

הסתכל משה והתבונן על הימים של ימי חייו, ראה שכולם מתאימות ושכולה אין בהם, כל יום ויום היה שלם, ומאיר בתורתו ועבודתו, ולא חסר מהם אף יום אחד שלא השלים בו תפקידו, ואמר לבני ישראל בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, היום מלאו ימי ושנותי, המה מלאים ושלמים, לא חסר גם יום אחד מהם שלא מלאתי בו התפקיד שהיה מוטל עלי לעשות בו.

ופירש

מרן החתם סופר מה שאמר לא אוכל עוד לצאת ולבוא, כי מי שלא משלים תפקידו בחייו, הרי צריך להתגלגל פעם שנית לבוא לזה העולם, ולתקן בהם מה שהחסיר בגלגולו הראשון, אבל משה השלים עצמו בכל מכלל כל מה שאפשר להשיג בזה העולם התחתון, ואין לו להתגלגל עוד, ולא אוכל עוד לצאת מן העולם עתה, ולבוא פעם שנית בגלגול, כי מלאו ימי ושנותי (חתם סופר ליקוטים רעו). - וכאשר משה עבר והלך לפני ישראל, וראו עליו גודל מעלתו שהגיע, ואמר להם היום מלאו ימי ושנותי, אין גם יום אחד שעבר עלי בהבל וריק, כל יום ויום נצאתי לעבודתו יתברך, עד שאין לי על מה להתגלגל לצאת מהעולם ולבוא עוד הפעם חזרה אליה, היה בזה תוכחת מוסר מופלא לבני ישראל.

אמנם

אכתי צריך ביאור לפי זה אמרו 'לא אוכל' לצאת ולבוא, שזה מתאים על מי שהיה רוצה בדבר, אלא שלא יכול לעשותו כי אינו בידו, ואם הכוונה של משה שלא צריך עוד להתגלגל, הרי זה טובה מופלאה שהשלים הכל בימי חייו, והיה לו לומר שאינו צריך עוד לצאת ולבוא, ולמה אמר לא אוכל. אך הכוונה הוא, כי הן אמת שמשה השיג גודל יקר תפארת העולם הבא, שהתענוג שם מופלא מאד, וגם שעה קורת רוח בה עולה על כל חיי העולם הזה. אבל בצדיקים יש דבר שחשוב להם יותר מעולם הבא, והוא כמאמרם (אבות ד-יז) יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, ועבור שעה אחת לחיות עוד בעולם הזה לסגל מצות ומעשים טובים, לעבוד בהם את בוראו, אשר במתים חפשי (תהלים פח-ו) כיון שמת נעשה אדם חפשי מן התורה ומן

המצות (שבת קנא:), היה מוכן לוותר על קורת רוח של עולם הבא, ולחזור ולבוא עוד הפעם לעולם הזה לקיים מצות ה'. והיה משתוקק שאחר צאתו מהעולם, שהרי השלימו ימיו, שיוכל עוד לחזור ולבוא עוד הפעם לקיים עוד מצוה ועוד מצוה, אבל מה אעשה, לא אוכל עוד לחזור ולבוא שנית. ובדבר זה היה מונח תוכחת מופלא לבני ישראל, להכיר ולהשיג איך יש להם להחשיב כל רגע ורגע של ימי חייהם לנצל אותם לתורתו ועבודתו יתברך שמו. - ואנו קורין פרשה זו בתחלת השנה, כאשר עומדים בהימים שכל אחד מתקרב יותר לבוראו, להתבונן וליקח לקח מזה עד כמה יש להחשיב כל יום ויום שזוכה לחיות בעולם הזה ולעשות נחת רוח לקונו.

*

למדנו

הסוגיא על שבת שובה בענין מילה דוחה את השבת, ואם כי רגילים ללמוד סוגיא מעניינא דיומא, בתקופה זו גם מצות מילה עומדת על הפרק, שעומדים לבטל מצוה זו למחצה ולשליש בכמה מדינות בעולם. וגם פה באמעריקא מלכות החסד מיוסדת על חופש הדת, התחילו לפגוע במצוה זו, ומתחילים בדברים קלים, וסופה מי ישורנה. ובמדינת דייטשלאנד שטבחו רבבות ילדי ישראל, כעת נעשו רחמנים על ילדינו יותר מאבות הילדים, למנוע מהם מצות מילה. ויש להפיל תחנונים בימים אלו שלא יוכלו לבצע גזירתם ולבטל מאתנו המצוה החשובה הלז שמסרנו נפשינו עליה דור דור. ותורה הקדושה תתחנני בבקשה שנוכל לקיים מצוותיה כראוי בלי שום מכשול ופגע.

עוד

יש קשר לסוגיא זו עם שבת שובה, והוא על פי מה שמספרים שפעם האריך הגה"ק החידושי הרי"מ זי"ע בדברי מוסר ותוכחה בשבת להחסידיים, ואמר דלכאורה הרי מבואר בפוסקים שאין לדבר בשבת בדבר המצטער (עי' ש"ע אר"ח סימן שז-א), ואיך יכולים לדבר תוכחה בשבת. אך כאשר שומעים דברי מוסר או מקיימים מצות ומלתם את ערלת לבבכם (דברים יט-ז), והרי מילה דוחה את השבת ודפח"ח.

* * *

פלפול בסוגיא מילה דוחה שבת

(שבת קלב.)

אפשר למיעבד על ידי נכרי למאן דסבירא ליה (עבודה זרה כו.) דמילה בגוי כשרה, ואפילו למאי דקיימא לן (ש"ע יו"ד ריש סימן רסד) מילה בגוי פסולה, הא אפשר לקיים את שניהם על ידי קטן דכשרה לכולי עלמא כנודע. ולומר דמאי דדחי שבת היינו היכא דליכא קטן היודע למול, אבל היכא דאיכא קטן הכי נמי דאינו נימול על ידי גדול, לא לישתמיט לשום אחד מהפוסקים לאשמעינן הך. גם אין לומר דמילה שאני דנפקא ליה מקרא דוביום אפילו בשבת (שבת קלב.) דהותרה מילה אצל שבת, ואפילו היכא דאפשר על ידי קטן שפיר דמי דומיא דטומאה דהותרה אצל צבור למאן דאמר (יומא ה:) ולא מהדרינן אטהורים, דהא ליתא דמסוגיא דפרק קמא דיבמות (ה:) מבואר דמילה דחוייה היא אצל שבת מטעם דאתי עשה ודחי לא תעשה, כדקאמר התם אשכחן דאתי עשה ודחי לא תעשה גרידא, לא תעשה שיש בו כרת מנא לן. וכי תימא נילף ממילה, מה למילה שכן נכרתו עליה י"ג בריתות וכו'. ואם איתא מאי קאמר דנילף ממילה הא מילה לאו משום דאתי עשה ודחי לא תעשה אלא משום דהותרה אצל מילה אלו דבריו ז"ל.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שכ"א) כתב, שמעתי מקשים אמאי דחינן שבת נמהליה על ידי גוי. ולא קשה מידי, נהי דהתינוק נימול, מכל מקום האב לא קיים מצות עשה דביום השמיני ימול על ידי שליחותו לגוי, דאין שליחות לעכו"ם [וגם לקטן] מן התורה ע"כ. וכן כתוב בטעם המלך שם. והיינו דהא דמילה בנכרי כשרה, הוא רק דגוף המילה כשרה, ואין צריך להטיף ממנו דם ברית שנית, אבל האב לא קיים מצוה שלו ע"כ.

ומעתה אתי שפיר לימוד הירושלמי דמצות מילה הוא על האב, מדכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ביום אפילו בשבת, ולכאורה למה מילה דוחה שבת נמהליה על ידי עכו"ם או קטן שאין בהם חיוב שבת, ועל כרחך דלא די במה שיהיה הקטן נימול, אלא מצותו מוטל על האב או שלוחו, ולא מהני על ידי עכו"ם וקטן דלאו בני שליחות הם, ושפיר מוכח מקרא זהו דמצות מילה מוטלת על האב.

בגמרא (קידושין כט.) מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו וכו', האב חייב למולו ולפדותו וללמדו תורה וכו'. למולו מנא לן, דכתיב (בראשית כא-ד) וימל אברהם את יצחק בנו, והיכא דלא מהליה אבוא מיחייבי בי דינא למימהליה, דכתיב המול לכם כל זכר, והיכא דלא מהליה בי דינא מיחייב איהו למימהל נפשיה, דכתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה וכו'. אשכחן מיד לדורות מנלן, תנא דבי רבי ישמעאל כל מקום שנאמר צו אינו אלא זירוז מיד ולדורות ע"כ.

אמנם בירושלמי (קידושין א-י) יליף מצות מילה על האב מדכתיב (ויקרא יב-ג) ביום השמיני ימול בשר ערלתו ע"כ. וכן כתבו הרמב"ם בספר המצות (מצוה רטו) והסמ"ג (מצוה כח) כדברי הירושלמי. והמפרשים תמהו דהיכי מוכח מקרא זה דחיובו הוא על האב. ואי מיתורא דקרא, הרי צריכין קרא זו דביום, דמילה דוחה את השבת וכדאיתא בגמרא (שבת קלב.). וגם להבין דלמה ש"ס דילן לא יליף לה גם כן מקרא זו שהוא לאחר הדיבור, ובמה פליגי.

ובפשוטו נראה דהירושלמי סבירא ליה דהא דמילה דוחה שבת לא ילפינן מקרא זו, אלא היא הלכה למשה מסיני או משאר דרשות דקראי (שבת שם), ואייתר ליה קרא דביום השמיני ימול, על מצות האב. אבל ש"ס דילן שדחה שאר הלימודים, ומילה דוחה שבת ילפינן מקרא דביום, על כן אינו מיותר לדרוש ממנו מצות האב.

ונראה עוד דהנה בגמרא (שבת קלג.) ילפינן מבשר, דאף על פי שיש שם בהרת ימול, ופריך עלה והא למה לי קרא, דבר שאינו מתכוין הוא, ודבר שאינו מתכוין מותר וכו', ומסיים באומר לקוץ בהרת דבנו הוא קא מתכוין. ופריך ואי איכא אחר ליעבד אחר [שאינו חושש לטהרו], ולא ליקו אב להתם, דאמר רבי שמעון בן לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב, ואם לאו יבא עשה וידחה לא תעשה. ומשני דליכא אחר ע"כ. הרי דאם אפשר לקיים שניהם אין מילה דוחה לא תעשה דבהרת.

ולפי זה הקשה בשער המלך (ה' עבודה זרה יב-א) בשם מהר"י אשכנזי ז"ל מילה בשבת היכי דחיא, הא

וראייתי בספר תקון משה (ח"א עניני מילה אות טו) שהקשה על החתם סופר, דכיון דעצם מצות מילה בשבת יתכן לקיים בהיתר על ידי נכרי וקטן, אלא שיחסר בזה מצות האב, הרי הא דמילה דוחה שבת אף דהוי עשה ול"ת שיש בו כרת, מכל מקום מילה חמורה שנכרתו עליה י"ג בריתות (וכדאיטא ביבמות ה: ותוס' שבת קלב. בד"ה האי) דמשום הכי דחי צרעת אף דהוי עשה ולא תעשה. אמנם כל זה אמילה גופא, אבל העשה המוטלת על האב הוי כשאר עשה דעלמא, ואיך ידחה שבת עבור כן, מאחר דהמילה גופא שנכרתו עליה י"ג בריתות אפשר להתקיים על ידי נכרי ע"ש.

ובשו"ת נהרי אפרסמון (ארי"ח סימן ט"ז אות ה) הקשה גם כן השואל כן, והוא הוסיף להקשות גם על הגמרא (יבמות ה:): דפריך הש"ס לא תעשה שיש בה כרת היכא אשכחן דדחי, וכי תימא נילף ממילה, מה למילה שכן נכרתו עליה י"ג בריתות, מפסח, מה לפסח שכן כרת וכו', תיתי מתרתי, מהי תיתי, ממילה ומפסח שכן כרת ע"ש. וקשה הא רק ערל ישראל שלא מל עצמו חייב כרת, אבל האב שאינו מל את בנו אינו חייב כרת (שבת קלג). ואם כן אכתי קשה קושיית הש"ס תיתי מתרתי ממילה ומפסח, שמילה שמל האב את בנו דוחה שבת לאו שבכרת ע"ש.

ונראה דדברי החתם סופר ברורים, דבאמת הא דמילה דוחה שבת ילפינן מקראי (שבת קלב.), ועל הקרא גופיה לא קשיא לן למה הוצרך להתירו, הא יכולין לקיימו בהיתר על ידי נכרי או קטן, דזהו קושיית הגמרא (שם קלג.) על מילה בצרעת, דליעבד אחר, ומשני עלה דליכא אחר ע"ש. ואם כן הוא הדין דקרא דמילה דוחה שבת צריכין במקום דליכא אחר רק האב או ישראל אחר, ובכגון דא בודאי שכאשר האב מל את בנו בשבת מקיים ביה מצוה שנכרתו עליה י"ג בריתות, ומסיר מבנו בהסרת ערלתו חיוב כרת. וקושיית השער המלך הוא דגם אחר שהתיר הכתוב מילת האב בשבת, מכל מקום הא אמרינן לגבי עשה דוחה לא תעשה, דאם אפשר לקיים שניהם צריך לקיים שניהם, ואם כן בדאיטא עכו"ם או קטן, היה לנו למול על ידם.

ולזה יש לומר, דהנה בשו"ת קול אריה (סימן ב' ד"ה על כן) כתב לבאר הא דקיימא לן כל היכא דאפשר לקיים שניהם לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה, ואף דאי אמרינן עשה דוחה לא תעשה לא הוי איסור דהתורה התירה מכח

עשה דוחה לא תעשה, מכל מקום היכא דאפשר לקיים שניהם אינו דוחה, הטעם הוא כמו דקיימא לן מדאורייתא חד בתרי בטיל והוי היתר אפילו לאכלן ביחד (עיין ברא"ש פרק גיד הנשה סימן לו), מכל מקום קיימא לן (ביצה ג:) היכא דהוי דבר שיש לו מתירין לא בטיל. וכתב רש"י הטעם משום דעד שתאכלנו באיסור על ידי ביטול תאכלנו בהיתר גמור. ואף דגם על ידי ביטול הוי היתר, מכל מקום אוכל על כל פנים האיסור, ושייך לומר עד שתאכלנו באיסור על ידי ביטול תאכלנו בהיתר גמור. וסברא זו הוא גם כן בעשה דוחה לא תעשה, אף דהוא היתר, מכל מקום אם אפשר לקיים שניהם שייך לומר עד שתאכלנו באיסור תאכל אותו בהיתר גמור, והיינו כשיכול לעשות בהיתר גמור למה יעשה באיסור. ואף דדבר שיש לו מתירין הוא רק מדרבנן, כבר כתבו בפוסקים משום דאין לו היתר מיד, אבל אם יש לו היתר מיד שפיר הוי מדאורייתא. ועיין ברשב"א (שבת דף כד:): לענין שורפין קדשים ביום טוב דלא שייך אפשר לקיים שניהם, כיון דאפשר למחר, כיון דכעת אינו אפשר יע"ש, אבל אם כעת אפשר שפיר שייך לומר עד שתאכלנו באיסור תאכלנו ותעשה בהיתר גמור בלי שום איסור, כמו גבי דבר שיש לו מתירין היכא דהוי היתר מיד, כן נראה לי. ואחר כך מצאתי כן בגדולי אחרונים שכתבו כן שהוא דומה לדבר שיש לו מתירין ע"כ.

ומעתה כיון דזה דומה לדבר שיש לו מתירין, שיש לחזור אחר ההיתר גמור, ולא ליכנס לדבר איסור שהתירה תורה, ואם כן הלא מצינו בשלחן ערוך (יר"ד סימן קכג) דאם יהיה לו אפילו הפסד קצת כאשר יחזור אחר ההיתר, אין צריך לחזור אחריו. ולכן כלי שנאסר בבליעת איסור שנתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב, ואין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין, לפי שצריך להוציא עליו הוצאות להגעילו ע"ש. ומקורו מתשובת הרשב"א (הובא בב"י י"ד סימן קכב) שהביא כמה ראיות עלה ע"ש. ואם כן הוא הדין בנידון דידן, דבעצם התירה תורה מילה שתדחה את השבת כשאי אפשר לעשותו בהיתר, אלא דמדן תורה גם אחר שהתירה הכתוב מוטל עליו לחזור לעשותו בדרך היתר, חיוב זה הוא רק כאשר לא יגיע לו שום הפסד במה שיעשו בהיתר גמור, אבל במה שלפנינו כאשר יעשו על ידי נכרי הרי יפסיד מצות האב שמוטל עליו, אין צריך לחזור אחר ההיתר, ועצם המילה בשבת התירה תורה מפני חיוב הכרת שיש בה ונכרתו עליה י"ג בריתות, ואתי שפיר דברי החתם סופר.

עבירה. ולדבריו אין הכרח מהא דהתיר הכתוב מילה בשבת מביום השמיני, שמוטל המצוה על האב, דאם לא כן ימולו על ידי שנים בלי שליחותו, דאכתי לא תתיישב בזה, דאפילו אם המצוה על האב יכול לקיימו בהיתר על ידי שנים שימולו. ולכן לא רצה ש"ס דילן ללמוד מצות האב מביום השמיני ימול, דלרב סמא אין משם הכרח כנ"ל.

אמנם אכתי יש להעיר מדברי התוס' (שם ד"ה דאמר) דגם לרבינא דבלאו בר חיובא יש שליח לדבר עבירה, היינו רק כאשר לא יתכן חיוב באיש ההוא, אבל אמר לכהן קדש אשה לי זו, הואיל אם מקדשה לעצמו חייב, מקרי בר חיובא ע"ש. ואם כן לגבי שבת דהשליח חייב במצות שבת הוי בר חיובא. אך יתכן דרק אם עושהו באופן שהיה חייב כשעושהו לעצמו דומיא דקידושין, אבל בשנים שעושהו, שגם כשעושהו לעצמו היה פטור, הוי בזה אינו בר חיובא, ואמרינן יש שליח לדבר עבירה. ויש לומר דבסברא זו פליגי הבבלי והירושלמי.

*

ויש לומר עוד בטעמא דחייב המשלח כאשר עשאוהו שנים, אף דאין שליח לדבר עבירה, והוא על פי מה שכתוב בברוך טעם (שער עדל"ת דין ו' פ"א) דאם עשה שליח למצוה דאמרינן שלוחו של אדם כמותו, נחשב גם העבירה שבזה על המשלח, דאי אפשר לחלק שליחות לחצאין, דלענין המצוה נחשב על המשלח, ולענין העבירה לומר אין שליח לדבר עבירה ע"ש. ובשו"ת קול אריה (הרי"מ סי' קיט אות ה) כתב גם כן סברא זו, והסמיכו לדברי הרמב"ם (ה' מאכלות אסורות ח-ו) דאוכל גיד הנשה של נבילה חייב שנים, אף דאין בגידין בנותן טעם, מכל מקום מיגו דאחשביה רחמנא אכילה לענין גיד, חייב גם כן משום נבילה ע"ש. וכדאמרינן (סוכה ז.) מגו דהוי דופן לענין סוכה הוי דופן לענין שבת ע"ש. ואם כן כיון דעשה אותם שליח למילת בנו דהוי דבר מצוה, ובזה אמרינן שלוחו של אדם כמותו, על כן הוא הדין לגבי חילול השבת שיש בזה הוי שלוחו, ויש שליח לדבר עבירה, ואם כן שפיר לא הועיל האב במה שימול אותו על ידי שנים, דגם בזה יש חילול שבת להאב, והוי כמל בעצמו.

אך ראיתי בשו"ת אבני ציון (ח"א סימן יט אות ז) שהקשה על הברוך טעם מהא דאמרינן (בבא קמא עא.) בגבגב וטבח ביום הכיפורים משלם תשלומי ד' וה', הא קיימא לן דאין

אמנם בשו"ת טוב טעם ודעת (ח"ב סימן צ"ט וסימן ק) הקשה קושיא זו באופן אחר, דאכתי אפשר לקיים שניהם במצות מילה שלא יהיה בה חילול שבת, דהא קיימא לן (שבת צג.) שנים שעשאוהו פטורין ע"ש. ואם כן יוכל האב לעשות שליח לשני אנשים שיאחזו הסכין ביחד וימולו, וכן הפריעה תהיה על ידי שנים בבת אחת, ולמה מילה דוחה שבת. וכתב לתרץ דאם ימולו שנים, ולא יהיה בתורת שליחות של האב, אם כן בטל ליה מצות האב. ואם ימולו בתורת שליחות האב, הדר כיון דהאב הוי יחיד, ושנים עושים בתורת שליחותו, ויד שלוחו כמותו, נחשב הכל מעשה יחיד, ואין לו דין שנים שעשאוהו ע"כ.

ועל פי זה כתב בשו"ת אבני ציון (ח"א סימן ס"ד אות ג) לבאר דברי הירושלמי הנ"ל, דמדכתב וביום השמיני ימול, ודרשינן ביום אפילו בשבת, וקשה הא אפשר לקיים על ידי שנים, ועל כרחק כתירוצ' הנ"ל דכיון דצריך להיות בשליחות האב נחשב מעשה יחיד ואין לו דין שנים שעשאוהו, ואם כן שפיר מוכח מזה דמצות מילה על האב, דאם לא כן אמאי דוחה שבת הא אפשר על ידי שנים ע"כ.

אמנם אכתי צריך ביאור דאיך נימא דהאב יתחייב בעשיית שניהם, הלא קיימא לן דאין שליח לדבר עבירה (בבא מציעא י:), ואין המשלח חייב אלא השליח, והכא השליח פטור דהוי ליה שנים שעשאוהו, ואם כן אכתי אפשר לקיים שניהם במילה שימולו על ידי שנים, ולא יצטרכו לדחות את השבת. אמנם אתי שפיר דאמרינן שם, אמר רבינא היכא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה, היכא דשליח בר חיובא הוא [שאף הוא מוזהר על הדבר, התם פטור השולח, דאמרינן ליה דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ולא היה לו לעשות], אבל היכא דלאו בר חיובא הוא מיחייב שולחו ע"כ. ואם כן כיון דהשנים שעשאוהו לאו בר חיובא הם, חייב האב השולחם.

אמנם רב סמא פליג התם, דגם בלאו בר חיובא אין שליח לדבר עבירה, וכהן דאמר ליה לישראל צא וקדש לי אשה גרושה, אי נמי איש דאמר לה לאשה אקפי לי קטן, לא מיחייב שולחן ע"ש. ואם כן שפיר יכולין למול בשבת בשליחות האב על ידי שנים, דהשולחים אין חייבים דהוי שנים שעשאוהו, והשולח לא מיחייב דאין שליח לדבר

שיעשוהו על ידי שנים, משום דהוי שלוחם של האב נגד חילול שבת והוי כעשאו בעצמו. דלפי מה שכתב הבית מאיר (אה"ע סימן ה), וישועות יעקב שם, ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן רפד) דבמלאכת שבת לא שייך שליחות, דהתורה הקפידה על מנוחת גופו של ישראל בשבת, ולא על גוף המלאכה, ובעושה על ידי שליח אינו עובר, דמכל מקום גופו שובת. וכתב דמהאי טעמא הוצרכו לאסור אמירה לעכו"ם משום שבות, הלא קיימא לן דיש שליחות לעכו"ם לחומרא, והוא דכיון דעיקר קפידת הכתוב בשבת למען ינוח, אם כן אף דעשה על ידי שליח הרי גופו נח ושובת ממלאכה ואינו חייב בזה מטעם שליחות ע"כ. ואם כן שוב אפשר לקיים על ידי שנים שימולו בשבת בשליחות האב, דלענין מצות מילה מהני השליחות, ולענין מלאכת שבת אין איסור בשליחות, דגם אי יש שליחות מכל מקום גופו נח, והדרא קושיא לדוכתיה דאפשר לקיים שניהם על ידי שנים בשבת ע"כ. ואם כן אזלא לה הראיה של הירושלמי דמצות מילה הוא על האב, מהא דמלין בשבת ואין מלין על ידי שנים, ועל כרחך דצריכין לשליחות האב והוי כעשאו אחד, דזה אינו דבשבת אין שליחות, ולא מחייב האב השולח, ועדיין תקשה דיעשוהו על ידי שנים.

ולכאורה היו יכולין לומר דהירושלמי סבירא ליה כדעת הפוסקים דגם בשבת יש שליחות על לאו דלא תעשה כל מלאכה. אמנם אכתי לא הועלנו בזה, דגם להסוברים דיש שליחות בשבת היינו רק לגבי הלאו, אבל לענין העשה דשבתון בודאי לא שייך שליחות, דמכל מקום המשלח שובת ואינו עושה מלאכה (עיין בשו"ת פני מבין או"ח סימן צ', וברכת רצה סימן עה). ואם כן כשמל האב על ידי שנים, אפילו אי יש שליחות גם לגבי איסור שבת, הוי לגבי האב רק ל"ת גרידא, ועשה דוחה לא תעשה, אבל בעושהו בעצמו הוי עשה ולא תעשה, שאינו נדחה אלא מקרא דהתירה תורה מילה בשבת, ושוב הדרא קושיא לדוכתיה שיקיים על ידי שנים, ולא יצטרכו לדחות את העשה דשבתון לגבי האב.

אבל באמת דהירושלמי לשיטתו שכתב (סוכה ג"א) על הא דאמרו במתניתין רבי יוסי אומר יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים פטור, מפני שהוציאו ברשות, חברייא אמרין דברי רבי יוסי שמצות עשה דוחה לא תעשה, מבואר דסבירא ליה דשבת הוי רק לא תעשה (ועיין תוספות יום טוב

לוקה ומשלם, ומשני בטובח על ידי אחר, דלענין שבת אינו חייב המשלח, מה שאין כן בטביחה יש שליח לדבר עבירה. וקשה הא כיון דלענין טביחה יש שליח לדבר עבירה, שוב אי אפשר לחלק השליחות לחצאין, וחייב גם כן משום שבת ע"ש.

ונראה לפי מה שכתב בברכת אברהם (פסחים כב.) דסברת מיגו ואחשביה עולה בקנה אחד עם הא דקיימא לן דאין איסור חל על איסור, אלא ככולל דברים המותרים עם דברים אסורים יחד חל האיסור, והוא מטעם דמיגו דחל על ההיתר חל גם כן על האיסור, ואם כן למאן דלית ליה כולל, לית ליה גם כן סברת מיגו ואחשביה, ולא אמרינן לדידיה בגיד הנשה של נבילה, דאין בגידין בנותן טעם, דמיגו דחייב משום גיד חייב גם כן משום נבילה, כיון דלית ליה כולל לית ליה גם כן מיגו ע"ש. ואם כן יש לומר דסוגיא דהתם בבבא אזיל אליבא דמאן דלית ליה מיגו, ושפיר הוי שליח על הטביחה ולא על השבת.

ואם כן בענינינו, דעשה האב שליח לשנים למול את הבן, יש לומר לדידיה דלית ליה מיגו אפשר לחלק השליחות לחצאין, והוי שליח על המצות עשה של מילה, ולא חל השליחות לגבי איסור שבת דאין שליח לדבר עבירה. והירושלמי אזיל התם למאן דאמר דאין שליחות לחצאין, ולכן ממה דהתירה תורה למול בשבת, ולא אמרינן למול על ידי שנים דלא יהיה אז חילול שבת, על כרחך דהמצוה הוא על האב למול, ואם יעשה שליח למול, הוי כאילו עשהו האב בעצמו, ואכתי איכא חילול שבת בהאב, ואי דאין שליח לדבר עבירה, הא אין שליחות לחצאין, וכיון דהם נעשו שלוחו על המצוה, הוי הם שלוחו גם על מלאכת שבת, ושפיר יש ראייה דמצותו על האב, מה שאין כן ש"ס דילן קאי גם למאן דאמר דלא אמרינן מיגו, ויש שליחות לחצאין, ואם כן גם אי נימא דהמצוה מוטל על האב, לא יתיישב למה לא יקיימו על ידי שנים, דהא האב יוכל לעשות שליח לשנים, ויהיו שלוחים על המצוה, ולא על העבירה שבתוכה, ועל כן הוצרך לילף מצות האב מוימל אברהם את יצחק בנו.

*

והנה בשו"ת אבני ציון (ח"ג סימן מט אות א) כתב להעיר על דברי הטוב טעם ודעת, דלא יועיל כלל מה

שבת א-א). וכיון דליכא ביה עשה דשבתון, יש שליחות להלאו של לא תעשה כל מלאכה, גם כאשר יעשהו על ידי שנים. וממילא שפיר הוכיח הירושלמי מזה דמצות מילה הוא על האב, דאם המצוה רק על ישראל הוי לן למימר שימולו שנים כדי שיהיה בהיתר, אלא על כרחך דמצות האב הוא, וכשעושה אותם שליח נחשב המעשה להמשלח לבדו, ואין כאן שנים שעשאוהו, ולא יועיל כלם אם יעשהו על ידי שנים, ולכן שפיר דוחה שבת.

אך ש"ס דילן סובר דשבת יש בו גם עשה דשבתון (עיין תוס' שבת טז. ד"ה דידע), ואם כן אין הכרח מהא דמלין בשבת דמצותו על האב, דאכתי תקשה ימול האב את הבן על ידי שנים, ולא יוצרכו לדחות העשה דשבתון, שהרי גופו של האב נח, ואין כאן ראייה מזה דמצותו על האב, על כן הוצרך ללמדו מקרא דוימל אברהם את יצחק בנו.

אבל באמת גוף הסברא של הטוב טעם ודעת צריך ביאור, שהפעולה של שנים שעשאוהו יחשב אצל המשלח כאילו עשה כל המלאכה יחידי. ולדוגמא במעילה שיש שליח לדבר עבירה, ושלח שני בני אדם שכל אחד ימעול רק בפחות משהו פרוטה, וכי יתחייב השולח כאילו נהנה בשוה פרוטה ביחד. ולכאורה זה תלוי בגדר דין שליחות, אם השליח נעשה כגופו של המשלח, או שרק הפעולה של השליח מתייחסת להשולח, דאם רק מתייחסת הפעולה להמשלח, הרי כל שליח עשה רק חצי מלאכה, ומתייחסת להמשלח שתי חצי מלאכות, ואין כאן מלאכה שלימה.

*

עוד יש לומר בכוננת הירושלמי דיליף מצות האב מביום דדרשינן מיניה שמילה דוחה שבת, דהנה בשו"ת אבני נזר (יר"ד סימן שיט וסימן שמ) הקשה לפי דברי הרוקח (ה' לולב סימן רכ) דמילה שלא בזמנה הוא רק השלמה למילה בזמנה, לפי זה לא ידחה מילה שבת, כמו דחגיגה אינה דוחה שבת משום דיש לה תשלומין כל שבעה (עיין פסחים ע: ע"ש. ויש לומר לפי מה שכתב לדון במחצית השקל (סימן תמד סקי"א) דמצות האב הוא רק ביום השמיני לבדו, ומשם ואילך הוי מצותו על בית דין ע"ש. וכן כתב ביד המלך על הרמב"ם (ה' מילה א-ב). אם כן אי אפשר לדחות המילה על אחר שבת, דמצות האב אין לו תשלומין, דאחר השבת הוי מצותו רק מדין בית דין. וממילא שפיר הוכיח הירושלמי

מצות האב מהא דכתיב ביום השמיני דמילה דוחה שבת, דלכאורה מאי שנא מחגיגה דאינה דוחה שבת משום שיש לו תשלומין, הא גם מילה יש לה תשלומין אחר ח'. ועל כרחך דמילת שמיני מוטלת על האב, וזה אין לה תשלומין, דמיום ח' ואילך מצותו על הבית דין.

*

עוד יש לומר בכוננת הירושלמי, דלכאורה למה לן קרא דביום השמיני דמילה דוחה שבת, הלא בכל התורה כולה אמרינן דעשה דוחה לא תעשה. אך זה אינו דשבת הוי עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. אמנם בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סימן קנג) כתב לחדש דעשה דרבים דוחה גם עשה ולא תעשה, והסביר הדברים לפי מה שכתוב בנודע ביהודה (בסוף הספר) דלכן אין עשה דוחה לא תעשה ועשה, דנהי דהלא תעשה יכול לדחות, אבל עשה אינו דוחה עשה, דמאי אולמא האי עשה מהאי עשה. אבל עשה דרבים דודאי עדיפי מעשה דיחיד (עיין מועד קטן יד. דאתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד), אם כן לא נשאר רק הלא תעשה, ושוב העשה דוחה לא תעשה ע"ש.

ומעתה אי נימא דמצות מילה מוטלת על הבית דין, ומבואר בפירוש המשניות להרמב"ם (סוף פרק יט) דהיינו על כל אחד ואחד מישראל, אם כן הוי ליה מילה מצוה דרבים ודוחה העשה והלא תעשה דשבת, ולא איצטריך קרא של ביום השמיני דדוחה שבת, אלא על כרחך דמצות יום השמיני הוא על האב, ומבואר בתשב"ץ (ח"ג סימן ח) דביום ח' בדאיתא לאב ליכא שום מצוה על הבית דין, והוי רק עשה דיחיד, ואינו דוחה עשה ולא תעשה, על כן צריכא קרא דמילה דוחה שבת.

*

עוד היה נראה לבאר דברי הירושלמי, דהנה כבר נתבאר לעיל דראיתו הוא, דלמה מותר למול בשבת על ידי ישראל, הא אפשר לקיים שניהם, על ידי עכו"ם או קטן, אלא על כרחך דהמצוה הוא על האב, ואין שליחות לעכו"ם או לקטן. אך באמת יש לדחות דמילה אין לדקדק על אפשר לקיים שניהם, והוא על פי מה שכתוב בשו"ת קול אריה (שם) דלגבי דבר שיש לו מתירין מבואר בש"ע (יר"ד סימן קב סעיף ד) דכל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב

ואם כן מעולם לא חל איסור שבת במילה זו רק על ידי המצוה שדוחה את השבת, וממילא אין צריך לחזור לקיים שניהם, וגם אם אין המצוה על האב אלא על הבית דין שפיר יכולין למול בשבת, ואין צריך לחזור אחר ההיתר, וממילא ליכא ראייה משם דמצות מילה על האב, ולכן יליף מקרא דוימל אברהם את יצחק בנו.

*

הנביא אומר, שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה', אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב (הושע י"ב). והדקדוקים רבו, כי בודאי ענין התשובה הוא להתקרב אל ה', ולמה האריך לומר 'עד ה' אלקיך'. גם מה שאמר כי 'כשלת' בעונך, ולמה לא אמר בקצרה שובה ישראל על עונך. ושוב הכפיל עוד הפעם קחו עמכם דברים ושובו אל ה', הלא כבר אמר שובה ישראל. וגם לא ביאר מה הם הדברים אשר יקחו עמהם לשוב.

ונקדים מתחלה מה שאמר בפרשתנו במצות הקהל, מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות, בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר, תקרא את התורה הזאת, נגד כל ישראל באזניהם (לא-י). ויש לדקדק על אומרו 'באזניהם', הלא עיקר הקריאה הוא שיכנסו הדברים בלבם, ולמה הדגיש באזניהם, שזה אינו עיקר המכוון של הקריאה. וגם למה לו להאריך בבוא כל ישראל לראות את פני ה', וכי אין אנו יודעים שבחג הסוכות יראה כל זכורך את פני ה'. ובבעל הטורים כתב, 'בבוא כל ישראל, מלא וי"ו, ויש להבין הרמז בזה.

ונראה כי בזמן שהבית המקדש היה קיים, היו הימים האלה של חג הסוכות, הימים הנבחרים ביותר מכל השנה, אחר עבודת ימי התשובה של ראש השנה ויום הכיפורים שנטהרו כל ישראל מעונותיהם, ואז עלו לראות את פני ה' במקום הקודש בחג הסוכות, שקדושת המקום הוסיף להשפיע שפע של קדושה על כל הבאים, ורואין כהנים בעבודתן ולויים בדוכנם, בקיבוץ רבבות ישראל יחד, היה כל ישראל מתעלה בעילוי רב. ומה גם בשנת השמיטה, אחר שנה שעזבו עבודת האדמה, והיו שקועים בתורה ויראה, היה כל אחד מישראל עומד ברום המעלה, מוכן לשמוע ולקבל תוכחת דברי אלקים חיים.

בטיל, ואף על פי דהוי דבר שיש לו מתירין, ודבר זה נובע מדברי המרדכי בשבת (סימן רנט) גבי גיגית מלאה ענבים בעוטים והיה בו הרבה יין צלול קודם שבת, מותר ליקח בשבת מן היין אף על פי שיוצא גם עתה מן הענבים כל שעה, לפי שמתבטל במה שיצא כבר. ואין בו משום דבר שיש לו מתירין, מאחר שלא היה מעולם האיסור בפני עצמו. והסברא הוא, דלא שייך לומר עד שתאכלנו באיסור רק אם היה בעולם האיסור רק דבטל, שפיר שייך לומר עד שתאכלנו על ידי ביטול תאכלנו בהיתר, אבל אם פועל הביטול דמעולם לא היה להאיסור חלות, דקודם הביטול ליכא איסור, ובעת שיחול האיסור תיכף בטל, ומעולם לא היה להאיסור שום חלות, בכהאי גוונא לא שייך עד שתאכלנו באיסור דהא מעולם לא היה כאן איסור מכח הביטול, ומשום הכי בטל, והוא סברה נכונה מאוד. (ועיין בבית יוסף (א"ח סימן שיה) בשם שבלי הלקט לענין אם נתן מלח בכלי בשבת שכתב סברא כנ"ל יעשה, ועיין בספר רי"ט אלגזי (הל' בכורות פ"ג) שהאריך בזה יעשה). ומעתה אני אומר גם כן סברא זו לענין אפשר לקיים שניהם, דלא שייך אפשר לקיים שניהם רק אם איכא איסור בעולם רק דיהיה מותר מכח דעשה דוחה לא תעשה, אמרינן דהיכא דאפשר לקיים שניהם שפיר שייך לומר עד שתאכלנו באיסור תעשה בהיתר גמור, אבל אם על ידי העשה מעולם לא היה להאיסור שום חלות, שפיר לא שייך עד שתעשה באיסור, דהא מעולם לא היה אסור כמו גבי ביטול ע"ש.

ואם כן במילה דהוי מקלקל דפטור, ורק דמתקן הוא אצל המצוה (עיין שבת ק"ו), ואם כן עיקר הלאו בא על ידי מצוה, וכיון דגלי קרא דמילה דוחה שבת אם כן ליכא לאו כלל, על כן בכהאי גוונא אף דאפשר לקיים שניהם אמרינן עשה דוחה לא תעשה. ואם כן אין ראייה ממילה בשבת דלא מלין על ידי נכרי או קטן, דהוא משום דהמצוה על האב, דשפיר יש לומר דהמצוה על הבית דין, אך במילה אין צריך לחזור אחר ההיתר גם באפשר לקיים שניהם. וצריכין לומר דהירושלמי שם קאי למאן דאמר (שבת שם) דחיובא דמילה אינו משום תיקון, אלא דמכאן ילפינן דמקלקל בחבורה חייב, וחל איסור שבת בלי המצוה, ושפיר יש לחזור אחר ההיתר, וכיון דגילתה תורה דמלין בשבת, על כרחך דמצותו הוא על האב, ואין שליחות.

אמנם ש"ס דילן קאי למאן דאמר דמקלקל בחבורה פטור, וחיוב שבת בא רק על ידי תיקון המילה,

והנביא אומר (ישעיה ו-ז) השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע, פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו. ופירש בערוגת הבשם (ריש פ' ויחי) דבדין הוא שאם ח"ו חוטא, היה ראוי לו שירגיש מיד בגודל המרירות של החטא, עד כמה מגיע הפגם שפוגם על ידי זה בעולמות העליונים עד אין חקר כדאיתא בדרז"ל. ובאמת היה ראוי שיהיה כן, מיהא על ידי שפוגם ח"ו בעיניו הגשמיים בהסתכלות בדבר ערוה וכיוצא בו, ומשמיע לאזניו דברים אסורים, על כן אי אפשר לו לראות עד היכן הדברים מגיעים, ואינו שומע קול כרוזא דקרי בחיל וי לפלניא דמריד במאריה, שמכריזין בכל מי שעובר עבירה רחמנא לצלן (עין זוה"ק ח"ב רסג), ועל כל פנים היה לו להרגיש זאת בלבבו, אבל כיון שהלב חורש מחשבות און חלילה ממילא אין לו הרגשה זו. וטעמא דמילתא כיון דעל ידי זה נפסק חבל הכסף המחבר חלקי נפשו החיונית בנפשו הקדושה, ונפש ברוח ורוח בנשמה, משום הכי אי אפשר לראות ולהאזין ולהבין כל מה שנעשה בגרמא דידיה על ידי חטאותיו. והיינו דאמר הנביא ישעיה, השמן לב העם הזה, דאינו מרגיש עד כמה עולה פגם חטאותיו, ועיניו השע שאינו רואה עד היכן הדברים מגיעים, ואזניו הכבד שאינו שומע הכרוזים שמכריזין עליו במרום. וקמפרש טעמא דמילתא, פן יראה בעיניו, דהנה אמרו רז"ל (עירובין צו) כל מקום שנאמר פן ואל אינו אלא לא תעשה שבתורה, והיינו דאמר 'פן' יראה בעיניו, מחמת שהוא רואה בעיניו, דבר שהוא לא תעשה לראותו, ובאזניו ישמע, דזה שהוא פן היינו לא תעשה זה ישמע באזניו, ולבבו יבין, היינו דבר שהוא פן זאת יחשוב בלבבו, ועל ידי זה נעשה השמן לב העם וגו'. וקאמר על זה, ושב, דאם היה שב בתשובה על זה ממילא ורפא לו, היה נרפא גם השמן לבו והשע עיניו והכבדת אזנו ע"כ.

אמנם מקץ שבע שנים במועד 'שנת השמיטה בחג הסוכות', שהיו ישראל ברום המעלה מצד קדושת הזמן, ועוד גם זאת 'בבוא כל ישראל לראות את פני ה' במקום אשר יבחר', שנצטרף עוד קדושת המקום ביחד עם קדושת כל נפשות ישראל, אז לא היו האזנים כבדים מלשמוע, אלא היו צמאים לשמוע דבר ה', ואין מן הצורך לפתוח את לבבם מתחלה, אלא תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל 'באזניהם', כי האזנים פתוחות אז לשמוע, ויכנסו הדברים בתוכם לעשות רושם הדברים שישמעו.

ולכן 'בבוא' כל ישראל מלא וי"ו, דידוע דאות ו' יש לו שלש מילואין וי"ו וא"ו וי"ו, ופירש הרה"ק מלעלוב

זי"ע שרומז על הקשר של ישראל ואורייתא וקוב"ה, כי ו"ו עולה י"ב נגד השבטי י-ה, וא"ו רומז על הוי"ה 'אחד', וי"ו רומז על כ"ב אותיות התורה ע"כ. ובבוא כל ישראל לראות את פני ה', היה ביאתם מלא ו', עם כל השלשה מילואין של הוי"ו, שישראל היו אז מקושרים ודבוקים בה' ובתורתו.

אמנם כעת שחרב עירנו ושמים בית מקדשינו, ובטלה עליית רגלים, הזמן המובחר ביותר שבשנה המה העשרת ימי תשובה, דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (ישעיה נה-ו), אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, ויום השבת קודש הרי הוא המובחר מהימים. ואחר עבודת ראש השנה שנפתחו האזנים הסתומות מקדושת קול השופר, שהכריזו עורו ישנים משינתכם, נעשו האזנים חלולים שיוכלו לשמוע. ולכן מנהג ישראל אשר שבת זו היא שבתא דרגלא, שמתקבצים בני ישראל ודורשים לפניהם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, ובודאי יש סגולה מיוחדת בשבת זו שיתעוררו לבבות ישראל להבין ולהשכיל תכלית החיים, מה חובתו בעולמו, ולעשות חשבון לנפשו איך הוא משלים התפקיד אשר הוטל עליו, לכל אחד יש לו תפקיד מיוחד בהמצב שעומד בו עם הבעיות שלו, וצריך להתבונן אם מקיים מה שמוטל עליו. וכמו שאומרים (בתפלת ראש השנה) כי זכר כל היצור לפניך בא, 'מעשה איש ופקודתו', היינו שיש ספר שנכתב בו מעשה האדם שעושה בפועל, ויש ספר שנכתב בו פקודתו שהפקידו עליו לעשות, ומסתכלים אם מתאימים הם מעשה האיש עם פקודתו שהוטל עליו.

*

הכתוב אומר (איכה ג-מ) נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'. וצריך ביאור כפל אריכות הלשון, נחפשה דרכינו ונחקרה. ונראה על פי מה שכתב בבאר מים חיים (ריש פרשת מצורע) אם רואה אדם שבא לידי עבירה ורוצה לשוב בתשובה. אם לא ישוב רק על העבירה שעבר, ולא יתן לב לעקור המדה הרעה מלבו שממנה בא לעבור העבירה הלו, הרי הוא קרוב לחזור לסורו ולמחר יחזור ויעבור, כיון שעדיין תאות המדה חזקה בלבו. ולזה אמרו ז"ל מפני תקנת השבים (עבודה זרה מה): הרוצה לעקור עבודה זרה מארצו, שרוצה לעקור העבודה שהיא זרה שהיא העבירה, שלא לבוא עוד לעבור העבירה הזו, אין לו תקנה כי אם לשרש אחריה, לחפש בשרשה מאין נמשך אליו

שיבוא אל העבירה הלזו מאיזה מדה רעה בלבו. וכאשר יעקרנה בשרשה, שיתן אל לבו בכח מוחו ושכלו להבין בגנות ומיאוס וחומר כל מדה ומדה, ויעקרנה מלבו לגמרי באופן שתהיה בזויה ומאוסה בלבו מכל וכל שלא ירצנה בשום אופן, אז יהיה נכון לבו בטוח בה' שלא יחזור לסורו ולא יעבור עוד למרות את פי ה' אלקיו בזה.

ועל כן אנו רואין משלומי אמוני ישראל שמהרהרים תמיד בתשובה, ועושים תשובה שלימה כל אחד לפי כוחו תמיד, ובפרט בימי הדין בראש השנה ויום הכפורים, ואחר כך כאשר לבבו פונה מעשיית התשובה ח"ו עושה כבראשונה, לעבור על העבירות שכבר התודה עליהם וקיבל עליו בלב שלם שלא לשוב אליהם. והכל כי לא שב כי אם על גוף העבירה, ושורש המדה שהעבירה הזאת נמשכת ממנה נשאר בלבו, וממילא משורש נחש יצא צפע שיעבור עליהן פעם ושתים. וזה קרוב למה שאמרו (תענית טז.) טובל ושרץ בידו שאפילו עלו עליו כל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה. וכן בזה, הוא טובל מן העבירה ומקבל עליו שלא לעבור עוד, ושחוצו ושמצו נשאר חזקה בלבו, שקרוב לודאי הוא שעל ידי זה יחזור אל העבירה ע"כ. (והכפיל דבריו בסידורו של שבת שורש ר' ענף ג' אות טז.) והיינו כי החטא בא רק כתוצאה מהשורש, וכל זמן שלא יתבונן לחקור על השורש שהביאו לידי החטא לא יעמוד בתשובתו על הפרט. ולכן אמר 'נחפשה דרכינו', מתחלה נחפש דרכינו לראות במה אנו חוטאים, ונחקורה, שוב יש לנו לחקור על שורש החטא, ורק על ידי זה נוכל לשוב באמת.

נקח נא ענין התפלה שהוא מהדברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזין בהן, יש שבאים להתפלל ומאחרים לבוא וממהרים לצאת, והתפלה הוא כמצות אנשים מלומדה בלי כוונה רצויה. או קביעות עתים לתורה, להקדיש כל הזמנים הפנויים ללימוד התורה, שלא נזהרין בהם כראוי, יש לכל זה שורש וסיבה, והזולזל בהן הוא רק תוצאה מחסרון השורש, וכל זמן שלא יתוקן השורש ההוא לא יוכל להתעלות. וכמו כן השאלה הראשונה לעתיד, נשאת ונתת באמונה, שלא יגע לפרוטה שאינו שלו, יש להתבונן על השורש שמביאה האדם לידי חטא זה.

חז"ל (מכות כג.) אמרו, תרי"ג מצות נאמרו לו למשה וכו', בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב-ד) וצדיק באמונתו יחיה ע"כ. והיינו כי שורש כל המצות

תלויה ועומדת לפי מדריגתו באמונה. כולנו מאמינים בני מאמינים באמת, אבל לא בכל אחד מאיר זאת כדבר הנראה לעינים שאין לזוז ממנו. אנו מאמינים שכל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה (ביצה טז.), פרנסתו של אדם לא תלויה בחכמתו או בחריצות מעשי ידיו, ולא כוחו ועוצם ידו עושה חיל, ורואים בעיני בשר כמה חכמים מסתובבים שהם עניים, וכמה טפשים הם עשירים אדירים, כי לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר, והאדם עושה רק השתדלות וכלי לקבל הברכה, ואם לא גזרו עליו מן השמים שיצליח, לא יועיל לו כלום, ויגיעתו לריק.

והנכנס לבית המדרש להתפלל במחשבה זו, שמאיר אצלו אמונתו, שעומד כעת לפני המלך המפרנסו ונותן לו כל הצטרותו, וכפי מה שיפעול אצלו כעת בתחלת היום בהתפללות, כן תהא הצלחתו במסחרו במשך היום, וכל העגמת נפש, שברי לב, חלישות הדעת, הכל תלוי איך שמתפלל, הקב"ה הוא הבעל הבית והוא הנותן לו הכל ויוכל לסלק ממנו הכל. אז הוא עומד בתפלתו בכבוד ראש, על כל פנים כמו שהיה עומד אצל הבעל הבית שלו כשמבקש ממנו הוספה, או רוצה להתקבל כפועל אצלו. והוא שופך שיחו בתפלתו כבן המתחטא אצל אביו, שיודע שכל המאורעות שלו תלויין בתפלתו. והמכיר שעומד כעת לפני המלך, לא יוכל לעלות על דעתו לבוא לפניו בסעלפון המצלצל, והוא לא ימהר בתפלתו כי צריך לרוץ בחוצות. ומכל שכן שלא יהיה לו בכיסו כלי מלא תועבות, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, שהקב"ה פונה ממנו ומניחו לעמוד יחידי לעצמו לדבר לעצים ולאבנים. ויצויר לעצמו, שאם היה זקוק לטובה מבשר ודם, אין ספק שלא היה נכנס אליו כאשר יש בכיסו דבר המוציא ריח רע שאין אותו האדם סובלו.

ואמרו חז"ל במשנה (ברכות ל.) חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים. והיינו שהמתבונן לפני מי הוא מוכן לעמוד כעת, לפני מלך רם ונשא שהוא ממציא לו כל הצטרותו, וחייזו ובריאותו ופרנסתו הכל בא ממנו, וכעת יש לו הזכות לגשת אליו ולבקש על צרכיו, אז תפלתו הוא בכוונה ובכבוד ראש כראוי.

וכמו כן המאמין האמיתי לא יתירשל מלנצל זמנו ללימוד התורה עבור טירדתו בפרנסתו, אלא מאמין הוא

במאמרם (עבודה זרה יט:) שהעוסק בתורה נכסיו מצליחין. והכתוב אומר (תהלים קכז-ב) שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים, וברש"י שוא לכם בעלי האומניות המשכימים ומאחרים למלאכתם, ומתפרנסים בעצבון וביגיעה בלחם העצבים של טורח. כן יתן לידידו שנא, כן יתן הקב"ה פרנסה למי שמנדד שנת מעיניו בשביל לעסוק בתורה ע"כ.

וכמו כן מה שנכשלים במשא ומתן, הן אמת שרחוקים בני אדם מלגנוב ולגזול ממש מיד חבירו, אבל מורים היתר בממון חבירו שיש כבר תחת ידו, כגון שותפין שאחד מרמה את חבירו, או מעות שהוא חייב ליתן להפעל שלו וכובש שכר שכיר, או מעות הלואה ופקדון שתחת ידו. ומזלזלים בהם בתירוצים שונים כאשר הוא דחוק בממון. וסיבת החטא הוא, שאם היה מאמין באמת שה' מוריש ומעשיר, ואי אפשר לו להוסיף על מה שנקצב לו אפילו פרוטה אחת, ואם נוטל ממון חבירו יש כמה שלוחים למקום ליטלו ממנו, שישקיע הממון במסחר או בבנינים ויופסד, או לא היה נוגע לממון חבירו, ומשאו ומתנו היה באמונה, ורק כאשר אינו מאיר בו האמונה בשלימותו או שוכח ממנה, אז ישל בהחטא.

הרמב"ם (ה' תשובה ז-א) כותב, אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה, כגון זנות וגזל וגניבה, אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו, ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההיתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן, מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העונות קשים מאותן שיש בהן מעשה, שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהן ע"כ. והוא מוסר השכל איך רחוקים אנו מתשובה אמיתית, מי עומד ומתודה על מה שהוא כועס במשך השנה, או שהיה לו שנאה על חבירו, או קנאה עליו, על רדיפת הממון והכבוד. וגם אם מתאנח על דרכו הוא חושב שבזה כבר יצא ידי חובתו, הלא תשובה הוא קבלה על להבא שלא יחזור לסורו, ולפרוש מעונות אלו קשה יותר מלפרוש מעבירות שיש בהן מעשה.

וגם בזה יש שורש להחטא, וכל אלו הם רק תוצאה ממנה, והעושה תשובה על הכעס והקנאה והאיבה גרידא, עדיין לא העביר בזה השורש, וטובל ושרץ בידו. והשורש של חטאים אלו כי לא מאיר אצלם האמונה, כי

המאמין האמיתי המכיר שאין שום דבר בעולם מתהווה אם לא נגזר מן השמים, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו (יומא לח:), ואם חבירו מכאיב לו, או נגזר עליו מן השמים צער זה, והאדם ההוא הוא רק שליח של מעלה, לא חבירו מכאיב לו אלא ה', והאדם ההוא הוא רק המקל שביד ה', הוא אשור שבט אפי, ומטה הוא בידם זעמי (ישעי' י-ה), הוא לא יכעס על המקל ולא ישנא אותו, כמו שביאר בלקוטי אמרים (אגרת הקדש סימן כה) דלכן הכועס כאילו עובד עבודה זרה (וזה"ק ח"א כז:), שאינו מאמין אז שה' המציא לו כל זאת, וה' אמר לו קלל, והגם שבן אדם הוא בעל בחירה, ומתחייב על רוע בחירתו, אף על פי כן על הניזק כבר נגזר מן השמים, והרבה שלוחים למקום ע"ש. וכמו כן המאמין שפרנסתו קצובה לו מן השמים, וכבודו של אדם נגזר מלמעלה במדה ובמשקל, לא ירדוף אחר הממון והכבוד.

כללו של דבר, 'נחפשה דרכינו ונחקורה', לא די במה שנחפש במעשינו במה אנו נכשלים ולשוב עליהם, כי עד שלא נחקור מהו השורש והסיבה שהביא אותנו לחטוא, לא יוכל להיות התשובה בשלימותו. ויש לנו לשנן לעצמינו תמיד האמונה הפשוטה, אני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, שויתי ה' לנגדי תמיד, הכל הוא מה', ואי אפשר לבן אדם לגרוע או להוסיף על מה שגזרו עליו. ויש לנו כתובת יחידי לכל צורכינו, לקבל פני אבינו שבשמים, נשא לבבנו אל כפים אל א-ל שבשמים, וכאשר יאיר זאת אצלו, אז יהיה תפלתו לה' כראוי, ויקבע עתיו הפנויות לתורה ועבודה.

וזהו שאמר הכתוב, שובה ישראל עד ה' אלקיך, מתחלה יש לך לשוב על שורש החטא, והיינו מה שחסר לך בשלימות האמונה אשר הכל הוא מושגח מה', ושובה ישראל עד שתגיע למדריגת שתרגיש כי ה' המהווה את הכל הוא 'אלקיך', הוא הוא הנותן לך כל צרכיך, ואין להוסיף או לגרוע ממה שהוא קוצב לך, ורק אליו יש לפנות בכל דבר, 'כי כשלת בעונך', חסרון אמונה זו הוא המכשיל אותך בכל עונותיך, שכולם הם רק תוצאות מעון זה שאינך מרגיש שה' הוא אלקיך, ורק אחר שתשוב על השורש אז קחו עמכם דברים, העבירות הפרטיות הבאות ממנה, ושובו אל ה'. ובאופן הזה תהיה התשובה בשלימות שלא יסור לאחרי זמן לסורו, ואמרו אליו כל תשא עון וקח טוב.

יכולין לכבסו ולהלבינו שנית, וכפרת העונות מה' יש לו מעלת השלג והצמר יחד.

*

ובספר תולדות אדם (להגאון רבי זלמן מוולוז'ין זצ"ל) כתב לבאר, כי יש אדם שחוטא בינו לבין קונו בדרך, וכאשר עושה תשובה יכול להיות תשובתו שלימה. אמנם יש שחוטא בפרהסיא, ובני ביתו או אחרים לומדים מדרכיו, והוא מחטיא את הרבים, שאפילו כשעושה תשובה לא יוכל לתקן כל מה שגרם בפשעיו, כי האחרים שלמדו ממנו עדיין יעמדו במרדם. ולכן אמר הנביא, 'אם יהיו חטאיכם כשנים', כחוט שנצבע בצבע אדום, שהם אדומים לכשעצמם, אבל לא יעבירו את צבעם לאחרים, היינו שלא החטיאו בזה הרבים, אז 'כשלג ילבינו', בתשובתכם תתכפרו החטאים כליל, דוגמת השלג שלבן ביותר. אבל 'אם יאדימו כתולע', שהאדימו גם אחרים כמו תולע זה שצובע אחרים, או 'כצמר יהיו', לא יוכלו החטאים להתכבסו כשלג, שכן יש עוד אחרים שחוטאים עדיין מגרמתו, ורק כצמר יהיו, שאינו לבן כשלג עכדה"ק.

הן כל אדם הוא מחנך ומשפיע בביתו על כל הנלוים אליו, וכל פעולה שעושה יש בו הדרכה לאשתו ובני ביתו כדת מה לעשות. אם עושה מצוה כראוי ובהידור ובשמחה, הרי הוא משפיע גם עליהם לעשות כמותו, לא כן כאשר הכל נעשה כמצות אנשים מלומדה, והנהגתו הוא בקלות בלי כובד ראש, גם בני ביתו מתחנכים ללכת בדרכיו. וזה נוגע לכל דבר, הן באמירת ברכה לפני האכילה או ברכת המזון לאחריה, איך הוא עומד בתפלה לפני קונו, במתינות ובדביקות. איך הם הסעודות של שבת ויום טוב בדברי תורה ובשירות ותשבחות, איך דיבורו הוא בנחת, בזהירות משקר וכעס, הכל יש לו השפעה על בני ביתו. ואם יש התרשלות אצל האב, יש לו חלק גם בדרכי בניו אחריו.

נכנסנו לראש השנה בזכות עצומה לכלל ישראל, שלא היה זה שנים רבות, שהתאספו במשך השנה בכל תפוצות ישראל רבבות אנשים להגדיר עצמם בנסיונות שהטילו על הדור החלוש הזה, בדברים שנפשם של אדם מחמדתן, בכלי הטכנולוגי אשר מדרדר כל אדם הרגיל בו, למחצה לשליש ולרביע, גם אצל הטובים שבהם ניטל החיל והרעדה שהיה לנו מראיה אסורה. הטעקס מעסעודושעס החליש ההרגשה שהיה לנו בימי קדם מדברי נבלה

ויש לומר בזה עוד, דהנה הכתוב אומר, אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, אם יאדימו כתולע כצמר יהיו (ישעיה א-יא). ולכאורה סיפא דקרא מיותר, והוא כפל הלשון במלים שונים. ונראה כי אומרים (בתפלת שמונה עשרה) על הקב"ה שהוא חנון 'המרבה' לסליחה. וכן אומרים (בסליחות) 'מרבה' מחילה לחטאים וסליחה לפושעים. ויש בזה שני כוונות, חדא, כי גם מלך בשר ודם יתכן שימחול לאדם שחטא כנגדו, כאשר הוא חטא קל ופעוט בכמות ואיכות, אבל מי שחטא והמריד כנגדו ימים ושנים רבות במרד אחר מרד עונות רבות, לא ימחול. אבל לא כן הוא הקב"ה, גם אם עונות האדם רבו עד למעלה ראש, וכל ימי חייו מלאים חטא ועון, מגודל רחמנותו הוא סולח לעבירות רבות כמו שמוחלים עון מועט, והוא חנון המרבה לסלוח, גם כאשר צריכין לסליחה מרובה, מרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים.

שנית, כי מלך בשר ודם גם כאשר בגודל חסדו ימחול להחוטא כנגדו בשובו פעם ושנים ושלש, מכל מקום יש גבול עד כמה היא רחמיו וחסדיו, ואם יחזור ויחטא לפניו עשרות או מאה פעמים לא יותר עוד. לא כן הוא הקב"ה שהוא בלי גבול, ולמדותיו אין קץ, גם אם חטאו כנגדו רבבי רבבות פעמים, הוא מוחל וסולח כמו בפעם הראשונה. והוא שאנו אומרים עליו חנון המרבה לסלוח, שמרבה לסלוח פעם אחר פעם, היום ותמול ושלשום, שנה אחר שנה, כי אין לפניו כביכול גבול ושיעור, כי הוא אין סוף, ובכל פעם שמתחרט באמת על מעשיו ומקבל על עצמו לשוב, הקב"ה מוחל וסולח לו. (ועיין באגרת התשובה להתניא פרק יא).

וזהו שאמר הכתוב, אם יהיו חטאיכם כשנים, כאשר תחזרו בתשובה, אז כשלג ילבינו. ואמר עוד, שגם אם אחר שילבינו כשלג יחזור לסורו עוד הפעם ויאדימו כתולע, לא יתייאש מן התשובה לומר שלא יקבלוהו עוד, אלא הקב"ה ילבין אותו פעם אחר פעם וכצמר יהיו. ושמעתי לפרש כי השלג הוא לבן יותר מהצמר, בהרת עזה כשלג, שניה לה שאת כצמר לבן (נגעים א-א), אבל יש בו חסרון, שאם נתלכלך השלג אי אפשר עוד לכבסו ולטהרו, אבל הצמר אם כי אינו לבן כל כך כהשלג, מכל מקום

ופחיתות, חסרה הבושה, ואינו מתאדם עוד מלקרותם. ומכל שכן שאצל הפחותים יותר הותרה הרצועה, עד שמאות בתי בני ישראל נתרדררו למצב שלא היה מלפנים.

וכל מי שיש בו זיק של יראת שמים היה מעיק על לבו המצב שנעשה, ונתכנסו רבבות ישראל כאן באמעריקא ובכל קצוי תבל בלי אונס לגדור גדר ולעמוד בפרץ, וקבלו על עצמם ההוראות ששמעו מפי הגאון האדיר רבי שמואל וואזנער שליט"א, שכלי בלי פילטער הוא גובל בגדר של אבזרייהו דגילוי עריות, ואין לו מקום ביד ישראל בכל מקום שהוא. ולטהר הבתים מהאינטערנעט בכלל, וכידוע הפרטים בזה. ומי כעמך ישראל גוי קדוש, שראו עין בעין איך כאשר ישראל שומעים לקול הורים, ומוכנים לעשות לעצמם גברי קדושה, ירדה רוח טהרה ממרום חוץ לדרך הטבע, ואלפי ישראל טיהרו את כליהם. אין לשער גודל הרעש למעלה והזכות לבני ישראל. אשר ידוע שמאז שהתפשט להשתמש בכלים אלו ירדה מצב הפרנסות בעולם, ואנו מקוים שכעת יחזור השפע שהיה פה מימי קדם.

אבל לעומת זה, מי שלבו אטום ומסתובב עדיין בכלים אלו בכיסו או בביתו ומסחרו, הלא גדול עונו ביתר שאת, שפורש עצמו מהכלל ישראל ודרכיהם, ועומד במרדו, ואין לו כפרה גם ביום הכיפורים, כי מכפר הוא רק לשבים. וכאשר הדבר גלוי גם לבני ביתו, הוא מדרדר גם אותם שילכו גם הם בדרכיו. והוא נותן פתח לבני ביתו שיוכלו להגיע עד לשאול תחתית. כל אחד רוצה בבנים הגונים ותלמידי חכמים, והוא בידיים מקלקל אותם ומביא לידיהם נסיונות שאין הם יכולים להתמודד בהם. וגם אם יבוא יום שיתעורר ויחזור בתשובה כהוגן, איך יתוקן דורותיו אחריו שהחטיאם, הלא אדומים חטאיו כתולע שמצביעים אחרים, ואי אפשר להם להלכין עוד כשג.

וכמו כן התנהגות האדם בבית המדרש משפיע גם על החברים, אם תפלתו חלושה הוא מחליש התפלה גם אצל חבריו. אם הם יודעים שהוא מסתובב בכלי שאינו מאושר, הוא מחליש גם את חבריו שישתמש בו. ועל זה אמר הנביא נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה אליך, מתחלה יש לחפש ולהתבונן בדרכיו מה הוא עושה שלא כהוגן, ושוב 'ונחקרה', יש לחקור מה הוא גורם לאחרים בדרכיו, כי לפעמים הוא בגדר חוטא ומחטיא, ונשובה אל ה'.

והכתוב אומר (ישעיה סו-כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, והיו דראון לכל בשר, ולכאורה פלא הלא יש קץ גם למשפט הרשעים, ולמה תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה. ובגמרא (ראש השנה ז.) דרשוה, דקאי על המוסרים, (וזה כולל מי שמצלצל בטעלעפאן לאיזה משרד של הממשלה, וגורם ליהודי נזק ממין). ועל הפורשים מדרכי ציבור, ועל שחטאו והחטיאו את הרבים, שיורדין לגיהנם ונידונין לדורי דורות ע"ש. והיינו כי הרשע החוטא בינו לבין עצמו יש קץ וסוף לעונותיו, וכמו כן יש קץ להעונש שלו. אבל מי שהחטיא את אחרים, או האבות הגורמים להחטיא את בניהם בחינוכם, אין קץ לעונותיהם, הרשע כבר מת זה הרבה שנים, אבל בניו ובני בניו שנתחנכו בדרכיו הם חיים עוד ומוסיפין לחטוא, והכל הוא על חשבוננו, לכן אין קץ גם להגיהנם שלו. וזהו שאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, כי 'תולעתם' לא תמות, הם היו כתולעת המצבע ומאדים את אחרים, וזה לא הומת, כי עדיין החוטאים האלה חיים, ולכן גם אשם לא תכבה.

ודוד המלך התפלל, שגיאות מי יבין מנסתרות נקני, גם מזדים חשוך עבדך אל ימשלו בי (תהלים יט-ד). ופירש הקרן לדוד זצ"ל כי אמרו חז"ל (בבא מציעא לג.) דתלמידי חכמים שגגות נעשים להם כדונות, והיינו שגם כאשר הוא נכשל רק בשוגג, מכל מקום האחרים הלומדים ממעשיו הם עושים כבר במזיד, וזה נעשה על חשבונם. ודוד המלך שהיה הדוגמא והסמל להעם בהנהגתו, ביקש מה' שגיאות מי יבין מנסתרות נקני, שינצל גם משוגג, ועל ידי זה גם מזדים חשוך עבדך, ואל ימשלו בי, שלא יקחו משל ממעשיו ולעשות כמותו ע"כ. וזהו שאמר על עצמו, ואנכי תולעת ולא איש (שם כב-ז), אין אני איש פרטי בהמעשים והפעולות שאני עושה, אלא כתולעת שמאדים גם אחרים, ויש לי להזהר במעשי יותר מאחרים.

*

ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ואת המות ואת הרע וגו', ללכת בדרכיו וגו' וחיית רובית וברכך ה' וגו', ואם יפנה לבבך ולא תשמע וגו', הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון וגו' (ל-טו). ושוב הכפיל שנית, העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, החיים והמות נתתי לפניך וגו', ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך, לאהבה

את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו, כי הוא חייך ואורך ימיך וגו' (ל-ט). ויש להבין כפל הדברים למה לי.

ונראה כי ה' הודיע לנו בתורתו גדול כח התשובה, ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו (ל-ב), כי גם אחר שהרבה האדם לחטוא ולפשוע, ושוב משים על לבו איך המריד נגד קונו, הקב"ה מכפר עונו בתשובה גרידא בחרטה על העבר וקבלה על להבא. ומבואר ברמב"ם (ה' תשובה ב-א) אי זו היא תשובה גמורה, זה שבא לידו דבר שעבר בו, ואפשר בידו לעשותו, ופירש ולא עשה מפני התשובה וכו', הוא ששלמה אמר (קהלת יב-א) וזכור את בוראך בימי בחורותיך. ואם לא שב אל אלא בימי זקנותו, ובעת שאי אפשר לעשות מה שהיה עושה, אף על פי שאינה תשובה מעולה, מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו, כל עונותיו נמחלין שנאמר (שם יב-ב) עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים, ושבו העבים אחר הגשם, שהוא יום המיתה, מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות, נסלח לו עכ"ל.

וכן דרשו חז"ל (עבודה זרה יט) אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד (תהלים קיב-א), אשרי איש ולא אשרי אשה, אמר רבי עמרם אמר רב, אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש [כשהוא בחור בכחו, כלומר ממחר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה] ע"כ. ומסיים עלה הכתוב, גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך, ויש לומר הכוונה, כי הן אמת דיוכל אדם לשוב גם בימי הזקנה, ואפילו ביום מותו, מכל מקום חשיבות יתירה יש כאשר עושה תשובה כשהוא איש, כי סוף כל סוף יהיה חסרים לו ימי חייו שלא עבד בהם ה'. הוא מחזיר נשמתו בלי עון, אבל הוא ערום מן המצות, אדם ריק מכל, ואין לו מקום מנוחה, לא גן עדן ולא גיהנם, ובזבז כל ימי חייו בלי מצוא רווחים.

ועוד גם זאת, כי מי שהוא בעל עבירה בנערותו, הרי מגדל הוא גם את דורותיו אחריו על פי דרכו, ואין בהם ריח תורה ויראה, וגם כאשר משים אל לבו בזקנותו או ביום מיתתו לחזור בתשובה, מכל מקום בניו שגידל לא יחזרו ממעשיהם. לא כן מי שמתבונן על דרכו בבחורותו בשעה שהוא עוד איש בכחו, ולומד ומתפלל ועובד את ה', הרי הוא מגדל על דרך זה גם בני ביתו, והם נעשים בני תורה ועובדי ה', ומדקדקים בקלה כבחמורה. ולכן אמר, אשרי איש ירא את ה', שהוא ירא את ה' כאשר הוא עוד

איש בבחורותו, ואז בנערותו במצותיו חפץ מאד, ולא ממתין על ימי הזקנה, כי בזה גבור בארץ יהיה זרעו ודור ישרים יבורך, לא כן הוא כאשר חוזר בתשובה בימי זקנותו, אז יוכל לתקן רק את עצמו, אבל לא את דורותיו אחריו.

ולכן מתחלה התחיל הכתוב בהבחירה שיש להאדם בראשית דרכו, ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע, ואם יפנה לבבך ולא תשמע וגו', הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון. אמנם גם אחר שפנה לבב מה' עד ונדחת והשתחית לאלהים אחרים ועבדתם, עדיין לא מאוחר, ויש בידך עוד לשוב אל ה', וגם במצב כזה העידותי בכס היום את השמים ואת הארץ, החיים והמות נתתי לפניך ובחרת בחיים.

ואמר על התשובה 'החיים והמות' נתתי לפניך, יש תשובה שאדם עושה כאשר הוא בחיותו וכחו כשהוא איש, ויש תשובה שעושה ביום מיתתו, כאשר שוכב על ערש דוי באפיסת הכוחות סמוך למיתה, ושתי התשובות מועילות, הן התשובה בחיים והן התשובה במות, החיים והמות נתתי לפניך, כי אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו עונותיו נמחלין. אבל אני מורה לכם 'ובחרת בחיים', לא להמתין עם התשובה עד יום מותו, למען תחיה 'אתה זורעך', כי נניח שתוכל להיות במצב הזה בשעת מיתה בדיעה צלולה שתהא בידך לשוב על מעשיך, מכל מקום זרעך לא יהיו עוד עמך בתשובתך, כי הם נתגדלו ריק מהתורה ומצותיה, ולכן תבחר לעשות תשובה בנערותך, ובחרת בחיים למען תחיה אתה זורעך.

וזה נוגע גם לעצמך למען תחיה 'אתה', כי החזר בתשובה במיתתו אינו חי עוד עם תשובתו, ובמתים חפשי והוא נשאר ערום מתורה ומצותיה, ואין לו ימים אתו, כי כולם עברו בהבל וריק, ולכן ובחרת בחיים למען תחיה, הן אתה והן זרעך, לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו, שתוכל לקיים עוד מצות ה', כי הוא חייך ואורך ימיך, לא כן הבוחר במות, לחזור בתשובה ביום מיתתו, חסר לו החיים והאורך ימים.

וזהו חשיבות התשובה שאדם עושה בימי נעוריו, כי אז מעלה עמו גם בני ביתו ודורותיו אחריו, הוא מחנך אותם על דרכי התורה, הם רואים בהאב סמל ודוגמא תמידית איך יש לקבוע עתים לתורה, ואיך להתפלל, איך

הוא צריך עוד לבקש רחמים מה' שיעורר הרהורי תשובה בלב בניו, וצועק אלקינו למעשה ידינו, שירחם ה' עליהם להחזירם למוטב.

וכאשר נחזור בתשובה בעוד איש, אז גבור בארץ יהיה זרעו ודור ישרים יבורך. והרי כל עמלו של אדם הוא עבור בניו, אין מלזין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובים אלא תורה ומעשים טובים בלבד, וכדי להניח אחריו בנים טובים ודורות ישרים כדאי לוותר כל מה שבעולם. ויסופר שרב אחד שאל לאיש אחד שהשתמש בכלי הטכנולוגי שאין רוח חכמים נוחה הימנו, למה הוא צריך לכלים אלו. וענה משום פרנסה, אמר לו הלא יש לך פרנסה, וענה שרוצה להניח נכסים לבניו. אמר לו "דו וועסט שוין לאנג נישט האבן קיין קינדער ווען זיי וועלן דארפן עסן פון די געלט, מיט די כלים פארלירט מען די קינדער", ויש לאדם לבחור מהו רוצה, הון ועושר על ידי כלים אלו או הבנים, כי שניהם אינם הולכים ביחד.

מובא בספה"ק אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי (ישעיה נח-ג), אם תשוב בשבת זו ממה שהיית רגיל לעשות כל ימות השנה, אני מבטיחך עשות חפצך ביום קדשי, כשמגיע יום הקדוש ויש לכל אחד בקשות רבות, מבטיח לנו ה' שיעשה חפצנו ובקשתינו ביום קדשי. ויעזור ה' שיתקבלו התפלות וההרהורי תשובה הבאות מלבבות נשברות, וגלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, אלא מי מעכב שאור שבעיסה, ויזמין ה' פרנסה בהרחבה ושמחה ונחת לכל בני ישראל, לחנך דורות ישרים, בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות, ונוכח לשנת גאולה וישועה בביאת בן דוד במהרה בימינו אמן.

לקיים מצות ה' בתהלהבות, איך צריך להיות הדיבור של אדם כשר, איך הם מדותיו בענוה והכנעה, בלי שום כעס וקפידא. ועל זה אמר הכתוב (דברים ה-כו) מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי 'כל הימים', לא רק שיזכה לעשות תשובה בזקנותו, וימיו עברו בהבל וריק, 'למען ייטב להם ולבניהם לעולם', כי אז יפעול שייטב גם לבניו אחריו. ולכן 'לך אמור להם שובו לכם לאהליכם', שילכו לשוב אל ה' בעוד שיוכלו לפעול עדיין גם על אהליכם, שגם הם יתחנכו לטובה. כי מה יתרון לאדם שהוא זכה לתשובה, ובני ביתו אחריו עזבו כבר את דרך ה' למחצה לשליש ולרביע.

וזהו כוונת הכתוב, שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך, תשובה מועלת תמיד, גם אם הרבה לפשוע כל ימי חייו, ושוכב על ערש דוי, ועומד כבר להחזיר נשמתו לקונו, גם כן הקב"ה מקבל בתשובה, ושובה ישראל 'עד ה' אלקיך', עד שאתה חוזר נשמתך לה' אלקיך תוכל לשוב. אבל תשובה זו לא יוכל לכפר אלא על חטאי של עצמו, אבל מה יהיה עם חינוך בני ביתו שלא הולכים בדרכי ה', הלא עונותיו אדומים כתולע, ויכולים להתכבס רק כצמר ולא כשלג, לכן מעורר הנביא 'קחו עמכם דברים', מה שהודיע לנו הכתוב בסדר דברים, החיים והמות נתתי לפניך ובחרת בחיים, לא להמתין עם התשובה עד המות, אלא ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך. וכמו כן אמר הכתוב בסדר דברים, לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, שיש לשוב בעוד שיוכל לתקן עוד אהלו, ואז 'אמרו אליו כל תשא עון', יוכל להתכפר החטא כליל, וכשלג ילבינו, 'ולא נאמר עוד אלקינו למעשה ידינו', כי איזהו מעשי ידיו של אדם הוי אומר זה בניו (שבת לב:), והעושה תשובה בזקנותו,

בסעודה שלישית

האוצר הזה של מי הוא, אמר לו מי שיש לו אני נותן לו משכרו, ומי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו מזה שנאמר (לג-ט) וחנותי את אשר אחון, למי שאני מבקש לחון ע"כ. ולכאורה חוטא נשכר, שיש לו אוצר יותר גדול ממקיימי מצות. ובפירוש מהרז"ו כתב, שמי שאין לו הם רבים מאוד ממי שיש לו, ולזה צריך רחמים מרובים וחסדים גדולים, וזהו אוצר גדול ע"כ. והיינו שאין הם מקבלים יותר ממקיימי מצות, אלא בהיות שצריכין ליתן

לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים וכו', לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך, כדלים וכרשים דפקנו דלתין (סליחות). ונראה דאיתא במדרש (שמור"ר מה-ו) ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך (שמות לג-ט), באותה שעה הראה לו הקב"ה את כל האוצרות של מתן שכר שהן מתוקנן לצדיקים, והוא אומר האוצר הזה של מי הוא, והוא אומר של עושי מצות. והאוצר הזה של מי הוא, של מגדלי יתומים, וכל אוצר ואוצר. ואחר כך ראה אוצר גדול, אמר

מאוצר זה להרבה בני אדם, על כן הוא אוצר גדול. והוא על דרך שאמרו (תענית י) שגן עדן הוא אחד מששים לגיהנם, והיינו כי ראה שהצדיקים מועטים יותר (וימא לח:).

ויש לומר עוד, דהנה משה רבינו אמר, ואתחנן אל ה' בעת ההוא (דברים כג-א), וברש"י אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם. אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם, לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון אמר לו בלשון ואתחנן (תנחומא א) ע"כ. ויש להבין כיון שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם, והיינו כי מכירים מצבם שהם עובדי ה' ואין חוטאים לפניו, למה אין מבקשים אלא מתנת חנם. וצריך לומר דהגם שהם מלאים מצות כרמון, מכל מקום הם מכירים שאי אפשר לבן אדם לצאת ידי חובתו בעבודתו בטוהר הלב בדחילו ורחימו כראוי, ולהיות נפשו טהורה מכל פניה, ועל כן הגם שהם יודעים כי עובדי ה' המה, מכל מקום לא מרגישים בנפשם שיש להם במה לגשת לבקש מאת ה' בזכות מעשיהם.

וצדיקים כאלו הם מבקשים מאת ה' מתנת חנם, הלא יש לו אוצר גדול שממנו הוא נותן חנם, על כן הם מבקשים רק מתנת חנם. וכאשר שאל משה על האוצרות הללו מה טיבם. השיב לו ה' כי יש עושי מצוה שחושבין שקיימו מצות ה' בשלימותם, ויש לו המצוה על חשבונו, זמי שיש לו אני נותן לו משכרו, היינו מהאוצר המוכן למקיימי מצות, אבל יש שאין לו, שאינו מכיר בעצמו שיש לו שכר על מצותו, כי מרגיש שלא עשה מצוה כראוי בשלימותו מימיו, ומי שאין לו זה מקבל מהאוצר הגדול, שנאמר וחנותי את אשר אחון, למי שיודע שאין לו והוא עומד ומצפה רק לחנינה, לזה אני חונן אותו מאוצר הגדול, שאוצרו ושכרו גדול יותר ממקיימי מצוה ויש לו.

ואנו אומרים לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, שהגם שלא בחסד ולא במעשים באנו לפניך אלא כדלים וכרשים דפקנו דלתיך, מכל מקום אנו מבקשים מאת ה' שמקיים תורתו (ירושלמי ר"ה א-ג), שיקיים מה שצוה בתורתו, כי יהיה בך אביון מאחד אחיך וגו', לא תאמץ את לבבך וגו', כי פתוח תפתח את ידך לו וגו', די מחסורו אשר יחסר לו (דברים טו-ז), ויש כמה סוגים בנתינת צדקה להקדים הנצרך ביותר (עיין הוריות יג), ומי שעני יותר המצוה יותר

גדולה, ובדור עני בעקבתא דמשיחא, אנו מבקשים ביתר שאת שיקיים בנו מצות צדקה, ולך ה' הצדקה. ופירשו מה שאמרו (שמו"ר מא-א) כל השקפה שבמקרא לרעה, חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו-טו), שגדול כח מתנת עניים שהופך מדת הרוגו לרחמים ע"כ. והיינו שעל ידי מתנת עניים אנו מעוררים למעלה שיתן גם לנו מתנת חנם, ועל ידי זה מתהפך מדת הדין לרחמים.

והנה יש עניים בני עניים, שאין מתביישים לדפוק על הדלת לבקש נדבה, כי מורגלים הם בזה, ואין להם עוד בושה. אבל יש בני מלכים שמתביישים לבקש, ובחרים בחיי צער מלבקש ולקבל מתנה. וכמו כן אנו בני מלכים, אבותינו לא היו צריכים לבקש נדבה, ואם היו רוצים היו יכולים לתבוע בזרוע, ואנו מתביישים להרים פנינו לבא לפניו. ועל כן אנו אומרים, הן אמת כי לך ה' הצדקה, אנו יודעים שמקיים אתה מצות הצדקה, אבל לנו בושת הפנים לבוא לדפוק על הדלת.

אמנם כאשר העשיר הוא בעל חסד, הוא מקדים לקבל את העני בסבר פנים יפות, ומפייסו מעצמו שיפתח לבו לפניו לומר לו מה שמעיק לו, והוא יבוא לעזרתו וימלא בקשתו, ואז העני מתפייס ושוֹפך לפניו כל נפשו ומודיע לו צער, ואז בוא יבוא תשועתו. ומצינו באברהם אבינו עמוד החסד, והוא יושב פתח האהל כחום היום (בראשית יח-א), וברש"י לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו ע"כ. ופירשו כי לעניים שאין מתביישים לא היה צריך לו לעמוד על פתח האהל לקרבם, כי הם לא יתביישו מלדפוק על הדלת וליכנס. אבל ישנם עניים מהוגנים שמתביישים, וכאשר מתקרב אל הדלת הוא הולך חזרה, ושוב הדוחק מביאו לשוב עוד הפעם, והוא עני 'העובר ושב', ולעניים אלו הוצרך אברהם לעמוד בפתח האהל, שאם יראה עני כזה, יושיט הוא תחלה את ידו אליו ולהכניסו לביתו.

וכמו כן הוא גם אצל הקב"ה, יש זמנים של רצון שהקב"ה פותח את ידו תחלה לנו, והמה הימים שאנו עומדים בהם כעת, שהקב"ה ממציא עצמו לישראל, וכמו שפירשו חז"ל (ראש השנה יח) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (הושע די-ח), שהקב"ה ממציא עצמו לנו בעשרת ימי תשובה, וקראוהו בהיותו קרוב, לשפוך אז לפניו מר נפשו ולבקש סליחה וקרבת אלקים, וכל מה שמעיק על לבבו.

נתנדב ע"י יידינו מוה"ר ר' משה יעקב שאלאמאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהכנס בנו הב' אשר אנשיל נ"ו לעול התורה והמצות למיזם	נתנדב ע"י יידינו מוה"ר ר' דוד וועקסלער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב	נתנדב ע"י יידינו מוה"ר ר' זושא נאלד הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	נתנדב ע"י יידינו מוה"ר ר' ישעי' פריעדמאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב	נתנדב ע"י יידינו מוה"ר ר' ישראל דעבארעמדוגער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	נתנדב ע"י יידינו מוה"ר ר' לוי יצחק קויפמאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב
--	---	--	---	---	---